

دعای خداوند*

جفری وینرایت

حمید بخشنده**

اشاره

دعا به ارتباط چندجانبه ایمانداران با خدا اشاره دارد. علاوه بر کلماتی مانند دعا و دعاکردن، این فعالیت با عبارتی مانند «ترا خوانده‌ام» و «به آواز خود نزد خداوند می‌خوانم» نیز بیان شده است. نیایش، تلاطم دل و ندایی از سر شناخت و محبت است. دعاها ما را در عاقلانه‌تر زیستن و کامل‌تر زیستن یاری می‌دهند. یکی از نیایش‌های معروف مسیحیت، نیایش عیسی با خدا است که از آن با عنوان «دعای خداوند» یاد می‌شود. این دعا، دو روایت دارد که در متی ۹-۱۳ و لوقا ۱۱: ۲-۴ آمده‌اند. سه جمله اول این دعا، مربوط به خدا، در چارچوب الوهیت است و سه جمله بعد مربوط به انسان، در چارچوب بشریت است. در این دعا از خدا طلب نعمت و روزی می‌شود. دعای مزبور به ما یادآور می‌شود که: برای آینده و آمدن ملکوت خدا آماده باشیم، بخشش گناهان منوط به نحوه تعامل ما با دیگران است، و بالاخره باید کوشید در برابر شرور (وسوسه یا دشواری‌های آخرالزمان) سرفراز بیرون آمد. مقاله حاضر نگاهی تفسیرگونه به این دعا است.

کلیدواژه‌ها: دعای عیسی مسیح، عبادت مسیحی، تفسیر مسیحی، ملکوت خدا

* مشخصات کتاب‌شناختی این مقاله به قرار زیر است:

Geoffrey Wainwright (1987), "Lord's Prayer", in *The Encyclopedia of Religions*, (ed.) Mircea Eliade, New York: Macmillan, Vol. 9, pp 26-27.

** عضو هیئت علمی دانشگاه ادیان و مذاهب.

هنگامی [که یکی از] شاگردان عیسی از او خواست که دعا کردن را به آنان تعلیم دهد، وی با عباراتی [آهنگین]، شبیه به تعلیم وی در موعظه بر روی کوه [متی ۵: ۱۶۳]، بدیشان پاسخ داد؛ این دعا در لوقا (۱۱: ۲-۴) و متی (۶: ۹-۱۳) آمده است. دو روایت این دعا را می‌توان با تنظیمی ساده، به صورت زیر هماهنگ کرد که در آن واژه‌های اضافه و متفاوت متی در داخل کروشه و دو تعبیر دشوار خاص در پرانتز آورده شده‌اند:

ای پدر [ما که در آسمانی]،
 نام تو مقدس باد.
 ملکوت تو بیاید.
 [اراده تو چنان‌که در آسمان است،
 بر زمین نیز انجام شود].
 نان (روزانه) ما را [امروز] ارزانی فرما،
 و گناهان [متی: قرض‌های] ما را ببخش،
 زیرا [متی: چنان‌که] ما قرضدار[ان] خود را می‌بخشیم [متی: بخشیده‌ایم].
 و ما را (در آزمایش) میاور
 [بلکه ما را از شریر حفظ فرما].

کاربرد این دعا در عبادت مسیحی

کلیسا دعای خداوند را هم حاکی از روح دعای مسیحی تلقی می‌کند و هم روشی که باید در عبادت به کار گرفته شود. تقریباً در تمام نقاط، در آیین عبادی، شکل متّایی (Matthean form) این دعا رایج‌تر است. احتمالاً کاربرد عبادی منشأ تمجید پایانی «از آن توست ملکوت، قدرت و جلال برای ابد» در کتابی موسوم به *دیداکه* (8.8) (*Didache*)^۱ شد؛ این کتاب راهنمای کلیسای اولیه در قرون اول و دوم بود — البته واژه *ملکوت* هنوز افزوده نشده بود. دعای خداوند، به‌طور رسمی و غیررسمی، در عبادت روزانه و نیز

۱. *دیداکه* (به زبان یونانی، «تعالیم») کتاب راهنمای مسیحیان اولیه به زبان یونانی بود که «تعالیم رسولان دوازده‌گانه» نیز نامیده می‌شود. این کتاب که مشتمل بر شانزده فصل کوتاه است، در سه بخش تنظیم شده است: بخش اول آن مجموعه‌ای از دستورات اخلاقی است؛ بخش دوم آن، دستوراتی برای تعمید و عشای ربانی است؛ و بخش سوم دربردارنده دستورات عمل‌هایی برای اسقف‌ها و شماس‌ها است. این اثر در مجموعه مکتوبات آبایی به انگلیسی ترجمه شده است.

آیین عبادی عشای ربانی (Eucharistic Liturgy) مورد استفاده قرار گرفته است. در مورد اخیر، این دعا معمولاً میان دعای بزرگ شکرگزاری و تناول عشای ربانی (Communion) انجام می‌شده است، و قطعاً خوردن نان پس از آن نظر افراد را جلب می‌کند.

تفسیرهای کلاسیک

پدران اولیه معنای دعای مزبور را به نوآموزان مسیحی (Catechumens) خود تعلیم می‌دادند. این دعا موضوع تفسیری جالب توجهی برای نویسندگان مذهبی بوده است. ترتولیان (Tertullian) و پس از او، سیپریئن (Cyprian) هر دو رساله‌های شبانی (Pastoral Tracts) با عنوان درباره‌ی دعا (ی خداوند) (*On (the Lord's) Prayer*) نگاشته‌اند. اریگن در رساله‌ی الاهیاتی در باب دعا (فصول ۱۸-۳۰) بدان پرداخته است. سیریل اورشلیمی (Cyril of Jerusalem) در کتاب خود، آموزش تفسیر رموز دینی، (Mystagogical Catechesis) ۱۱،۵-۱۸ آن را برای نو تعمیدی‌ها (The Newly Baptized) تشریح کرده است؛ در حالی که آگوستین اهل هیپو مواعظ ۵۶-۵۹ راجع به آن را به تعمیدخواهان (Competentes) (داوطلبان تعمید) وعظ می‌کرد و همچنین آن را به عنوان بخشی از تفسیر خود با نام موعظه بر روی کوه (*The Sermon on the Mount*) (2.4.15-2.11.39) و در اثر دیگر خود مورد بحث قرار داده است. یوحنا زین دهان (John Chrysostom) در اثر خود، موعظه نوزدهم انجیل متی (*Nineteenth Homily on the Gospel of Matthew*)، را به دعای خداوند اختصاص داده است. گریگوری اهل نیسا (Gregory of Nyssa) در کتاب خود، مواعظ درباره‌ی دعای خداوند (*Sermons on the Lord's Prayer*) در پنج مرحله راجع به آن سخن گفت. سخنرانی‌هایی را در خصوص آن به توماس آکویناس نسبت داده‌اند. لوتر در *آموزه‌نامه‌های بزرگ و کوچک* (*Large and Small Catechisms*) و سایر نوشته‌هایش از قبیل *راهی ساده برای دعا* (*A Simple Way to Pray*) که در ۱۵۳۵ برای آرایشگر خود نوشته بود، به تشریح این دعا پرداخت. کالون آن را در نخستین چاپ اثرش، *نهادهای دین مسیحی* (*Institutes of the Christian Religion*) (۱۵۳۶) بیان کرد و در *هماهنگی انجیل‌ها* (*Harmony of the Gospels*) (۱۵۵۵) بر آن تفسیر نوشت. ترزا آویلابی (Teresa of Avila) در *راه کمال* (*The Way of Perfection*) (فصول ۲۷-۴۲) برای آموزش جوامع مذهبی خود از دعای خداوند استفاده می‌کرد. جان وسلی (John Wesley) یکی از مواعظ معیار (Standard Sermons) (موعظه ۲۱ یا ۲۶ بر اساس شماره‌گذاری

مختلف) را به این دعا اختصاص داد و آن را در سرود «پدر همگان، ندای رسای همگان» ("Father of All, Whose Powerful Voice") به نظم درآورد. کارل بارت آن را در یادداشت‌های سمینار (seminar notes) (۱۹۴۷-۱۹۴۹) تحت عنوان دعا مورد بحث قرار داد و در بخش ناتمام ۴-۴ از اعتقادات قطعی کلیسا، (Church Dogmatics) شیوه خطاب و دو درخواست اول آن را شرح و بسط داد. اندیشه‌های سیمون وی (Simone Weil) درباره این موضوع در ملازمت با خدا (Waiting on God) ذکر شده است.

تفسیری معاصر

بهترین تفسیر معاصر بر دعای خداوند، تفسیر ریچارد براون (Raymond E. Brown) است، که آن را به‌عنوان دعایی آخرت‌شناسانه (Eschatological prayer) تفسیر کرده است. عیسی فرارسیدن ملکوت خدا (kingdom of God) را اعلام کرد. پیروانش برای تحقق قطعی قانون ازلی خدا دعا می‌کردند و تلویحاً تمایل خود را مبنی بر اینکه جزئی از آن باشند، بیان می‌کردند. آنان خواستار جایگاهی در ضیافت مسیحایی (Messianic banquet) بودند و آرزوش در دادگاه الهی (Divine judgement) و نیز نجات در جهاد بزرگ (Mighty struggle) با شیطان را درخواست می‌کردند، شیطانی که هنوز میان جامعه و تحقق نهایی دعایش قرار داشت. همچنان‌که امیدها برای ظهور قریب‌الوقوع (Imminent advent) ملکوت نهایی رنگ می‌باخت، مفسران برای استمرار شور و شوق در عصر حاضر، این دعا را اختیار کردند و اطمینان داشتند که آمدن ملکوت خدا به این جهان دست‌کم از طریق زندگی، مرگ و رستاخیز مسیح آغاز شده است.

مضامین مکرر تحلیلی

دعای خداوند با خطابی آغاز می‌شود که آشکارا همچون خطاب فرزند به پدر است. مخاطب قراردادن خدای قادر با عنوان «آبا، یعنی ای پدر» (رومان ۸: ۱۵؛ غلاطیان ۴: ۶) به معنای آن است که به‌واسطه فیض الهی در امتیازی سهیم می‌شویم که عیسی ذاتاً از آن برخوردار بود (مرقس ۱۴: ۳۶؛ مقایسه شود با متی ۱۱: ۲۵-۲۷). از نظر عبادی، مؤمنان در واقع اعلان می‌کنند که آنان «آماده‌اند که بخوانند» (Audemus dicere) این دعا را. پدر آسمانی نزدیک است. افزون بر این، خطاب کردن به پدر به عنوان «پدر ما» به معنای اذعان به

این امر است که ایمان مسیحی، امری مشترک با برادران و خواهرانی است که، دست‌کم بالقوه، شمار آنان به اندازه نسل انسان است. پس از این خطاب آغازین، شش درخواست به دنبال می‌آید، که معمولاً نوع تفسیرها حول آنهاست که در اینجا به‌طور خلاصه بیان می‌شود:

۱. نام تو مقدس باد. خدا طبق تعریف مقدس است، و به تعبیر دقیق، تنها خدا می‌تواند نام الهی را تقدیس کند: او با دفاع از قداست خود نام خود را در تاریخ تقدیس می‌کند (حزقیال ۳۶: ۲۲-۲۷؛ یوحنا ۱۲: ۲۸). اما انسان‌ها با عدم اهانت به نام خداوند (خروج ۲۰: ۷ و به طرزی همانند، تثنیه ۵: ۱۱)، با تسبیح نام خداوند (اول تواریخ ۲۹: ۱۳ و مکرراً در مزامیر)، خواندن نام خداوند برای نجات (یوئیل ۲: ۳۲؛ اعمال رسولان ۲: ۲۱؛ رومیان ۱۰: ۱۳)، و با زندگی در انطباق با نام خداوند که در غسل تعمید به آنان عرضه می‌شود (آگوستین، موعظه ۵۹؛ مقایسه شود با اول قرنتیان ۶: ۱۱)، در این امر شرکت می‌کنند.

۲. ملکوت تو بیاید. به جای «ملکوت تو بیاید»، عبارت دیگری که حائز اهمیت ثانوی است، بدین گونه خوانده می‌شود: «روح‌القدس بر ما نازل شود و ما را تطهیر کند». در اینجا دیدگاه رایج رخ می‌نماید که حاکمیت خدا می‌تواند دست‌کم در زمان حاضر از زندگانی بشر آغاز شود. با این حال، تأثیرگذاری اصلی در پدید آوردن ملکوت از آن خداست.

۳. اراده تو انجام شود. در باغ جتسیمانی (Garden of Gethsemane) عیسی اراده پدر را پذیرفت (مرقس ۱۴: ۳۶؛ متی ۲۶: ۳۹؛ لوقا ۲۲: ۴۲؛ مقایسه شود با یوحنا ۶: ۳۸؛ عبرانیان ۱۰: ۷-۱۰). از این طریق، اراده ازل‌لی خدا برای نجات تحقق یافت (افسیان ۱: ۵؛ ۹: ۱؛ ۱۱: ۱). انسان‌ها از طریق مشارکت مؤمنانه و فرمانبردارانه بهره‌مند می‌شوند. حیطة طرح خدا آسمان و زمین است.

۴. نان ما را امروز ارزانی فرما. توصیف‌کننده نان (به زبان آلمانی، اپیوسیوس (*Epiusios*)) عملاً مبهم است. احتمالات پیشنهادشده برای معنای آن عبارت‌اند از: غذای «مناسب سرشت معنوی ما» (اریگن)؛ نانی که «ما» برای زندگانی «روزانه» خود «نیاز داریم» (سنت‌های سریانی و لاتینی قدیم) (مقایسه شود با متی ۶: ۳۴)؛ نان «عالی» که فوق همه مواد است (نسخه لاتین، سوپرسابستانسیالیس (*Supersubstantialis*)). لحن فرجام‌شناسانه اصیل این دعا قرائت «نان فردا» را تأیید می‌کند؛ در برخی نسخه‌های

مصری و در گزارش جروم (Jerome's report) درباره «انجیل عبرانیان» (Gospel of the Hebrews) نیز واژه لاتینی *Crastinus* (برای فردا) به کار رفته است؛ آن، دعایی ضروری برای جشن عصر آینده است. تفسیر مفسران از اپیوسیوس هرچه باشد، آنان اغلب بر دلپذیری عطای الهی و وظیفه انسانی برای برخوردار شدن از برکات خدا (Blessings of God) تأکید می‌کنند و اکثر آنان میان آن و تناول القربان عشاء ربانی (Eucharistic Communion) پیوندی برقرار می‌کنند.

۵. **گناهان ما را ببخش.** داستان غلام بدون گذشت (Unforgiving servant) (متی ۱۸: ۲۳-۳۵) حاکی از آن است که تحقق نهایی اراده خدا برای بخشودن گناهکاران منوط به آمادگی گناهکار (Sinner's readiness) برای بخشودن دیگران است (مقایسه شود با متی ۶: ۱۴، ۱۵؛ لوقا ۶: ۳۷). اگرچه انسان‌ها نمی‌توانند عفو دلپذیر خدا (God's gracious forgiveness) را به زور فراهم کنند، اما ممکن است به سبب روحیه بدون گذشت (Unforgiving spirit) خود از دریافت آن محروم بمانند.

۶. **ما را در آزمایش میاور.** مفسران بر ویژگی جنبی آزمایش خدا از انسان‌ها تأکید کرده‌اند (یعقوب ۱: ۱۲-۱۴) و اصرار دارند که خدا «نمی‌گذارد شما فوق طاقت خود آزموده شوید» (اول قرنثیان ۱۰: ۱۳). برخی ترجمه‌های جدید متون آیین عبادی، ویژگی مشخصاً فرجام‌شناختی این درخواست را حفظ کرده‌اند: «ما را از دوره آزمایش حفظ فرما» (مقایسه شود با مکاشفه ۳: ۱۰). در زمان حاضر، ابلیس هنوز «مانند شیر غران گردش می‌کند و کسی را می‌طلبد تا ببلعد» (اول پطرس ۵: ۸؛ مقایسه شود با: افسسیان ۶: ۱۱-۱۳؛ اول یوحنا ۵: ۱۹)؛ اما مسیح شکست او را تضمین کرده است و رهایی مؤمنان قطعی است (دوم تسالونیکیان ۳: ۳؛ یوحنا ۱۷: ۱۵).

کتاب‌نامه

- Aquinas, Thomas (1956), *The Three Greatest Prayers: Commentaries on the Our Father, the Hail Mary and the Apostles' Creed*, tran. Lawrence Shapcote, London.
- Barclay, William (1964), *The Plain Man Looks at the Lord's Prayer*, London.
- Brown, Raymond E. (1982), "The Pater Noster as an Eschatological Prayer" in *New Testament Essays*, 3d ed., New York.
- Carmignac, Jean (1969), *Recherches sur le "Notre Pere"*, Paris.
- _____ (1978), *The Lord's Prayer and Jewish Liturgy*, ed. Jakob J. Petuchowski and Michael Brocke, New York.
- Ebeling, Gerhard (1966), *On Prayer: Nine Sermons*, Philadelphia.
- Guardini, Romano (1958), *The Lord's Prayer*, New York.
- Jeremias, Joachim (1967), *The Prayers of Jesus*, London.
- Lohmeyer, Ernst (1965), *The Lord's Prayer*, New York.
- Schurmann, Heinz (1981), *Das Gebet des Herrn*, 4th ed. Leipzig.

